

1 BEROEMD EN BERUCHT: EEN INTRODUCTIE

Jean-Louis van Gelder, Anja Dirkzwager en Stijn Ruiter

Mokum wat maak je me nou, Mokum wat maak je me nou

Wat maak je me nou voor een puinhoop ervan

Het loopt uit de hand en wat doenne we dan?

Frans Halsema: Mokum wat maak je me nou?

Steden hebben vaak een ambivalent imago. Enerzijds is de stad ‘de plek waar alles gebeurt’, de plaats van ongekende culturele en economische mogelijkheden. Anderzijds staat de stad voor ‘alles wat vies en voos is’. Deze tweeledigheid geldt zeker ook voor de grootste stad van ons land, Amsterdam. In deze bundel richten we ons vooral op de negatieve kant van het grotestadsleven in Amsterdam. In de woorden van Frans Halsema’s klassieker: *wat doenne we als het uit de hand loopt?* En met het uit de hand lopen hebben we het in dit geval over de criminaliteit in de hoofdstad. Dat Mokum niet zomaar een grote stad in Nederland is, behoeft geen toelichting. De stad heeft een reputatie hoog te houden op veel gebieden, zoals cultuur, toerisme, geschiedenis en aanzicht. Maar het unieke karakter van de stad laat zich dus ook op andere en meer problematische gebieden gelden. In deze bundel laten we niet alleen aspecten van de criminele kant van Amsterdam zien, maar juist ook wat hieraan gedaan wordt of mogelijk gedaan kan worden. De bundel is een bloemlezing: hij omvat een aantal voorbeelden van wat er bekend is over misdaad en misdaadbestrijding in Mokum, als illustratie van grootstedelijke criminaliteitsproblematiek. Er worden verschillende aspecten behandeld die diverse onderzoekers van het in Amsterdam gevestigde Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) zijn opgevallen, en waarover zij hun licht laten schijnen.

Wat kunt u zoal verwachten?

De Wallen geven Amsterdam internationale bekendheid, maar ook een evenzo wijdverbreide beruchte reputatie, bijvoorbeeld op het gebied van mensenhandel.

Beroemd en berucht

De bijdrage van *Marijke Malsch* gaat hierover. Ook de vele coffeeshops zijn kenmerkend voor de stad en vormen een belangrijke toeristische trekpleister, maar ze brengen ook problemen met zich mee. De aantrekkingskracht die de hoofdstad heeft op toeristen, bevordert evenzeer de criminaliteit. *Andrew Lemieux* en *Wouter Steenbeek* onderzoeken de samenhang tussen toerisme en criminaliteit.

Prostitutie en mensenhandel in Amsterdam (hoofdstuk 2)

In 2000 is het bordeelverbod opgeheven. Prostitutie zou een 'gewoon' beroep zijn dat zo goed mogelijk moest worden gereguleerd. Prostituees zouden zelfstandig ondernemer worden. Deze bijdrage is gericht op de gevolgen van het vrijgeven van prostitutie. Mensenhandel, vooral van vrouwen uit Oost-Europa, is toegenomen. Er is een verschuiving te zien naar prostitutie en mensenhandel via internet. De vraag is of de geplande nieuwe wet, die het bezoeken van prostituees die slachtoffer zijn van mensenhandel strafbaar maakt, effect zal hebben. Er worden ook andere aanpakken voorgesteld.

Toeristen en criminaliteit (hoofdstuk 3)

Dit hoofdstuk is niet gericht op de inwoners van Amsterdam, maar op de bezoekers van de stad. Ten eerste wordt de 'criminaliteitsdriehoek' besproken voor deze groep mensen. Daarnaast wordt een empirische studie over slachtofferschap onder 404 toeristen gepresenteerd, waarbij rekening wordt gehouden met het aantal uren dat ze in Amsterdam doorbrachten. De kans op slachtofferschap blijkt bijna 19 keer hoger te zijn voor toeristen dan voor Amsterdammers. Het onderzoek laat voorts zien hoe twee typen toeristen gedurende een etmaal hun tijd doorbrachten in Amsterdam. De gegevens over de tijdsbesteding kunnen wellicht een verklaring bieden voor het hoge slachtofferschap onder toeristen.

Toeristen, zo blijkt uit hun onderzoek, lopen veel grotere risico's dan de inwoners van de stad om slachtoffer te worden van een misdrijf. De recente slachtoffers van de witte heroïne die verkocht werd als cocaïne zijn daar een triest voorbeeld van.

Amsterdam is op het gebied van criminaliteit niet zomaar een van de Grote Vier Nederlandse steden. Mokum prijkte als onveiligste gemeente in Nederland de afgelopen jaren steevast op nummer 1 in de jaarlijkse AD Misdaadmeter (*Algemeen Dagblad*, 20 mei 2016). Dat betekent uiteraard niet dat er geen successen worden geboekt. Ook Amsterdam volgt de trend van dalende criminaliteitscijfers, maar de recente liquidatiegolven, de Moco-maffia, grootschalige vrouwenhandel en het Passage-proces zijn onmiskenbaar en blijven de beeldvorming in de media domineren. Wat betreft de aanpak van criminaliteit heeft de hoofdstad vaak heel eigen ideeën en benaderingen. Een goed voorbeeld hiervan is de intensieve Top600-aanpak van de gemeente, die zich in samenwerking met een groot aantal hulpverleningsinstanties richt op 600 veelplegers van zogenoemde *high impact*-delicten zoals straatroof en overvallen. Een ander voorbeeld is de gebiedsgerichte aanpak, Project 1012, dat naast economische opwaardering bedoeld is om de invloed van georganiseerde misdaad in de legale bovenwereld te bestrijden in postcodegebied 1012, dat de Wallen en het gebied rond het Damrak en het Rokin omvat.

En wat doenne we dan?

De wetenschappelijke bestudering van criminaliteit kan in de kern tot drie centrale vragen worden teruggebracht: Wie doet het? Waar gebeurt het? En wat doen we eraan? De eerste vraag is gericht op de plegers van criminaliteit en is in verschillende vragen onder te verdelen: Wie zijn het, waar komen ze vandaan, en hoe ontwikkelen hun criminele carrières zich? *Jessica Hill* en *Arjan Blokland* gaan hierop in. De auteurs beschrijven in hun bijdrage risico- en beschermende factoren voor ernstig delinquent gedrag van jongvolwassenen in Amsterdam. De tweede vraag is gericht op de (kenmerken van de) locaties waar bepaalde vormen van criminaliteit veelvuldig (of juist niet) voorkomen. De spreiding van criminaliteit over de stad is verre van evenredig. De meest criminele vierkante kilometer ligt bijvoorbeeld in postcodegebied 1012, terwijl buurten als Watergraafsmeer en de Rivierenbuurt relatief rustig zijn. Ook verschilt de aard van criminele activiteiten vaak tussen gebieden. Zie bijvoorbeeld de bijdrage van *Christian Kreis*, *Wouter Steenbeek*, *Ronald van Steden* en *Hans Boutellier* over hotspots in Amsterdam.

Risico- en beschermende factoren voor ernstig delinquent gedrag in de jongvolwassenheid (hoofdstuk 4)

De overgang van de adolescentie naar de volwassenheid is de laatste decennia ingrijpend gewijzigd. Hedendaagse jongvolwassenen stellen belangrijke levensloopbeslissingen zoals trouwen en kinderen krijgen steeds vaker uit, waardoor ze meer vrijheid genieten om te experimenteren – ook met delinquent gedrag – en hun eigen weg te kiezen. Keerzijde van die toegenomen vrijheid is dat jongvolwassenen gefrustreerd en onzeker kunnen raken. Soms kan delinquent gedrag een poging zijn om hiermee om te gaan. In dit hoofdstuk wordt onder 970 jongvolwassenen Amsterdammers onderzocht welke risico- en beschermende factoren voorspellend zijn voor ernstig delinquent gedrag. De resultaten laten zien dat vooral individuele kenmerken, attitudes en eerder vertoond probleemgedrag goede voorspellers zijn. Anders dan voor adolescenten blijken kenmerken van het ouderlijk gezin en de woonbuurt voor jongvolwassenen minder van belang.

Hotspots in Amsterdam (hoofdstuk 5)

High impact-criminaliteit in Amsterdam wordt in kaart gebracht over de periode 2008 tot en met 2013. Per maand en per jaar worden de hotspots van mishandeling, inbraak en overvallen gepresenteerd. Daarna komt de ruimtelijk-temporele stabiliteit van deze hotspots aan bod: hoe stabiel zijn de locaties van hotspots door de tijd heen? Uit de analyses blijkt dat lokale criminaliteitsconcentratie van maand tot maand aanzienlijk kan variëren, maar dat hotspots opmerkelijk stabiel zijn wanneer we naar jaarlijkse gegevens kijken. Het onderzoek roept de vraag op in hoeverre hotspots, ‘brandhaarden’ van criminaliteit, manifestaties zijn van ‘broeinesten’ van criminaliteit.

Antwoorden op de vragen *Wie doet het?* en *Waar gebeurt het?* zijn relevant voor het ontwikkelen van effectieve preventiemaatregelen en activiteiten gericht op het verminderen van recidive. Een op maat gesneden aanpak leidt ertoe dat de juiste middelen worden ingezet om specifieke groepen of individuen weer op het rechte pad te krijgen of de criminaliteit in een bepaald gebied de kop in te drukken. De eerdergenoemde Top600-aanpak is een voorbeeld van een persoonsgerichte aanpak. De aanpak van criminaliteitsproblemen staat centraal in de derde vraag: *Wat*

doen we eraan? Dit is een veelomvattende vraag die betrekking kan hebben op de uitvoering en effecten van strafrechtelijke sancties, de rol van handhavers en partners in de strafrechtsketen, en de aanpak van en nazorg bij risicogroepen. Zie bijvoorbeeld de bijdrage van *Pauline Aarten* over de voorwaardelijke veroordeling en de rol van de reclassering, en de bijdrage van *Anja Dirkzwager*, *Sanne van der Stelt*, *Hanneke Palmen* en *Paul Nieuwbeerta* over de leefsituatie van Amsterdamse ex-gedetineerden.

Onder voorwaarde in Amsterdam (hoofdstuk 6)

In dit hoofdstuk wordt gekeken in hoeverre Amsterdamse mannen, die onder toezicht staan van de reclassering, hun voorwaarden naleven en welke factoren de kans op een succesvolle afronding van hun toezicht vergroten. De meeste mannen blijken zich aan de voorwaarden te houden. Daarnaast beëindigen zij hun toezicht succesvoller wanneer ze denken dat er een grote kans bestaat dat hun straf alsnog wordt uitgevoerd als ze zich niet aan de voorwaarden houden. Controle gedurende de proeftijd en een adequate reactie van de toezichthouder bij niet-naleving lijken bij te dragen aan een succesvolle afronding van het toezicht.

De leefsituatie van Amsterdamse gedetineerden voor en na detentie (hoofdstuk 7)

In Amsterdam vestigt zich ieder jaar een aanzienlijke groep ex-gedetineerden. Dit hoofdstuk bevat een beschrijving van de leefsituatie van Amsterdamse gedetineerden op basis van het *Prison Project*. Zowel voor als na detentie is hun leefsituatie dusdanig ongunstig – met onder meer werkloosheid, schulden en middelengebruik – dat voor een deel van hen het leven zelf problematisch is. Dit is zorgelijk, omdat problemen op deze leefgebieden als risicofactoren worden gezien voor het terugvallen in crimineel gedrag. Voor de gemeente Amsterdam is het dus belangrijk om – in samenwerking met andere instanties – deze problemen zo spoedig mogelijk aan te pakken. Het verbeteren van de financiële situatie lijkt een belangrijk handvat om een verslechtering in de leefsituatie van ex-gedetineerden te voorkomen.

Beroemd en berucht

De bijdrage van *Charlotte Gerritsen* en *Tibor Bosse* laat vervolgens zien hoe *virtual reality*-trainingen ertoe kunnen bijdragen dat handhavers beter op hun taak worden voorbereid. Maar zoals blijkt uit de bijdrage van *Henk Elffers* en *Stijn Ruiter* kunnen handhavers het natuurlijk niet alleen, en speelt juist de gewone burger een belangrijke rol. *Arjan Blokland*, *Meike de Boer*, *Ilkan Tomruk* en *Jelle Zwarekant* laten vervolgens met een veldexperiment zien waar de bereidheid van burgers om agenten bij te staan van afhangt.

Virtuele training helpt verbale agressie te verminderen (hoofdstuk 8)

Werknemers met een publieke taak krijgen regelmatig te maken met agressie. Dit vormt een serieus probleem, omdat het kan leiden tot psychische problemen, stress en verminderde prestaties. Daarom is het zaak medewerkers regelmatig te trainen in het de-escaleren van agressie. Dit is echter niet eenvoudig, onder meer omdat verschillende vormen van agressief gedrag een andere aanpak vereisen. Binnen het STRESS-project is een virtuele training ontwikkeld om de verschillende vormen van agressie te leren onderscheiden en de daarbij passende communicatiestijl te kiezen. Virtuele training heeft als voordeel dat het kosten en tijd bespaart, en dat het mogelijk is scenario's te herhalen en te manipuleren. Daardoor is deze trainingsvorm een veelbelovende aanvulling op bestaande methoden.

Guardians in Amsterdam (hoofdstuk 9)

Zodra ergens mensen aanwezig zijn of kunnen zijn, wordt het voor een potentiële dader minder aantrekkelijk zijn snode plannen daar uit te voeren: hij loopt immers kans dat hij door deze *guardians* wordt gezien, en dat kan vervelende consequenties voor hem hebben. 'Er zijn' is vaak al voldoende – men kan zo, soms zonder zichzelf ervan bewust te zijn, misdaad voorkomen. In dit hoofdstuk is vergeleken wat we kunnen verwachten van 'politiemensen als *guardians*' (*near-repeat-surveillance*, *predictive policing*) met wat 'gewone burgers als *guardians*' kunnen betekenen. De conclusie is dat de gewone burgers de belangrijkste rol kunnen spelen.

Hulpgedrag jegens personen in uniform (hoofdstuk 10)

De politie is je beste vriend – althans dat beweert de politie zelf. En op vrienden kun je rekenen. Of dat wederzijds is, is de vraag. Wat vinden burgers van de politie en zijn zij bereid om de politie een helpende hand toe te steken wanneer dat nodig is? Dit hoofdstuk omvat een beschrijving van een veldexperiment naar spontaan hulpgedrag van Amsterdammers tegenover een geüniformeerde gezagsdrager. De resultaten laten zien dat Amsterdammers over het algemeen niet bijzonder hulpvaardig zijn. Personen in uniform worden wel vaker geholpen dan personen zonder uniform. Dit verschil komt op het conto van Amsterdammers met een niet-westers uiterlijk, die hoe dan ook hulpvaardiger zijn dan westers uitzijnde Amsterdammers.

Een wetenschappelijke benadering van criminaliteit

Het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) is het nationale onderzoeksinstituut van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) dat zich toelegt op fundamenteel wetenschappelijk onderzoek naar criminaliteit en rechtshandhaving. Het NSCR is gevestigd op de campus van de Vrije Universiteit Amsterdam en beweegt zich vanuit een interdisciplinaire benadering op het snijvlak van theorie, praktijk en beleid. De driedeling in de vraagstelling ‘Wie doet het?’, ‘Waar gebeurt het?’ en ‘Wat doen we eraan?’ vindt ook een weerslag in het NSCR-onderzoek. In de uitvoering van het onderzoek werkt het NSCR veelvuldig samen met diverse partners, zoals de politie, de reclassering, de hoofdstedelijke stadsvervoerder GVB en het gevangeniswezen. Deze samenwerking waarborgt de relevantie van onderzoeksbevindingen voor de maatschappij en bevordert de uitwisseling van kennis tussen wetenschap en praktijk.

Ten slotte

Criminaliteit is een groot probleem en het terugdringen ervan staat hoog op de politieke en maatschappelijke agenda. Zowel op nationaal als op gemeentelijk niveau wordt veel gedaan om dit te bereiken. Denk hierbij aan persoonsgerichte benaderingen zoals de eerdergenoemde Top600-aanpak maar ook het landelijke programma Terugdringen Recidive, waarbij gedragsinterventies worden aangeboden aan gedetineerden en een sluitende nazorg aan ex-gedetineerden wordt nagestreefd. Naast deze persoonsgerichte benaderingen wordt er veel gedaan aan criminaliteitspreventie. Zo wordt al jaren succesvol ingezet op beter hang-en-sluitwerk van woningen, waardoor het voor inbrekers moeilijker is hun slag te slaan.

Beroemd en berucht

Ook blijkt het aanpassen van de beveiliging van pinautomaten zeer succesvol in het terugdringen van het aantal plofkraak. Om criminaliteit (verder) terug te dringen, is gedegen kennis vereist over de voorspellers van criminaliteit, de plegers van criminaliteit, de kenmerken van plaatsen waar criminaliteit (vaak) optreedt, en over effectieve straffen en interventies. Voor het vergaren en toepassen van zulke kennis is een goede samenwerking tussen praktijk, beleid en wetenschap essentieel. Hierbij kunnen vraagstukken vanuit de praktijk richting geven aan wetenschappelijk onderzoek, en tegelijkertijd kunnen de bevindingen uit onderzoek relevante inzichten opleveren voor de praktijk. De verbinding van wetenschap met praktijk wordt terecht steeds explicieter nagestreefd in Nederland. Een belangrijk streven van het NSCR is dan ook dat wetenschap en praktijk elkaar goed weten te vinden om gezamenlijk de problematiek rond criminaliteit in Amsterdam en daarbuiten beter te kunnen begrijpen, aan te pakken en te voorkomen.

Literatuur

AD Misdaadmeter: Kwart gemeenten niet veiliger. *Algemeen Dagblad*, 20 mei 2016, <http://www.ad.nl/dossier-ad-misdaadmeter/ad-misdaadmeter-kwart-gemeenten-niet-veiliger~a09daae9/> (geraadpleegd op 27-06-2016).